

© Dreyers Forlag A/S 1990

Alle henvendelser om rettigheter til denne bok stiles til:

Dreyers Forlag A/S
Fred. Olsensgt. 5
Postboks 1153 Sentrum
0107 Oslo 1

Omslag: GRID Strategisk Design
i samarbeid med Ken Friedman Design

ISBN 82-09-10630-9

Sats: Hamar Maskinsetteri
Trykk: Norbok a.s, Oslo/Gjøvik 1990

Redaksjon for serien *Norske essayister*:
Helge Nordahl, Øistein Parmann,
Bernt Vestre, Asbjørn Aarnes

Det lukkede land

I.

Allerede paa stationen i Gøteborg faar nattogspassagererne sørfra en forsmag paa det lukkede land. Af en eller anden ubegribelig grund kan de trøtte og tørste reisende ikke faa et glas øl eller vin, men maa hengive sig til en kop farvet og opvarmet vand, som serveringsdamerne uden blusel over de vredladne øine vover at kalde kaffe. Jeg har prøvet at faa klarhed over den svenske lovgivnings bestemmelser om øl, men disse er vistnok saare indviklede. Det rimeligste

er at antage, at svenskerne af næstekjærlighed vil indøve Norgesreisende i de savn og forsagelser som venter dem i det forjættede forbudsland. Sverige har jo desuden sin efter nationalkarakteren tilpassede form for totalafhold. Dette afhold anser øl for en overflødig eller ialfald mindreværdig drik, som ogsaa ganske rigtig kaldes svagdricka. Øllets alkoholgehalt overstiger derfor neppe jernbanekaffens koffeinprocent, medens drammene derimot er rigeligere og kraftigere end i noget andet land. Nationalpunschen, som igjen er kommen til kræfter efter krigen, er forbudt hver dag indtil klokken 3, da gode borgere antages at være færdige med sin frokost. Men det er jo ogsaa bare finske ganer, der forlanger punsch som en let forfriskning ved morgengry. Før klokken 3 staar det enhver frit at drikke konjak eller likør til kaffen, og der er, saavidt jeg ved, ingen tidsindskrænkning for blandingen whisky og vichyvatten. Som afhold betragtet maa altsaa det svenske restriktionssystem siges at være præget af fordragelighedens aand.

Men ved den norske grænse maa den reisende holde øinene stive og iagttage den største forsigtighed, han være intetanende eller anelsesfuld. Han maa udbrede et medbragt lag af god samvittighed over sit aasyn, og er han saa uheldig at skulle passere grænsen med et ansigt, der ikke lyser af indre fred, maa han finde sig i, at ogsaa hans nedpakkede strømper og skjorter underkastes en ufortjent opmærksomhed som fordægtige strømper og skjorter. Dette er ikke ment netop som en haandbog for reisende, men man fraraades indstændig at øge sin korpulens ved at anbringe altfor rummelige beholdere paa maven eller altfor udæskende pukler paa ryggen. Selv om disse reservoarer naturligvis kun indeholder uskyldig regnvand eller blaasur melk, vilde de kunne vække skarpsindige toldmænds eftertanke og agtes værdige til at indlemmes i deres rige samling af kuriositeter. Nei, paa grænsestationen skal man være slank og frimodig, dog ikke skyde brystet for langt frem; man skal bevæge sig raskt og utvungent og om mulig undgaa at bære klirrende gjenstande, som blomstervaser eller lampekupler i sine frakkelommer. Bliir man alligevel opholdt, er det fordi man i farten har overset andre regler for god levemaade.

Er nu grænsen lykkelig passeret, ansees det i det lukkede land for upassende, om den reisende hengiver sig til umaadeholdne glædesytringer. Han bør hverken berømme toldvæsenets konduite eller sin egen snarraadighed. Han bør henvende al sin beundring paa landskabet, som mellem Kornsjø og Fredrikshald er saare frapperende for natursvømmere.

Skulde der overfor ham i kupéen sidde en jovial indfødt, der stryger sig over sin ærlige normannapande med lometørklædet og siger puh! for en kold sodavand ved næste station,

gjør den reisende vel i at betænke, at det lukkede lands regjering har trofaste og uegennyttige medhjælpere, hvis høie kald det er at gaa i svang blandt godtfolk og anmelde beskaffenheden af deres tørst for politiet. Det lukkede land er nemlig frit, men der sørges strengt for, at friheden ikke kommer i vanry ved at misbruges. I Fredrikshald vil den reisendes takt og taalmodighed belønnes med en halv landsøl og to krøllede smørrebrød. Men sin tørst og sine refleksioner maa han spare, til han kommer til Kristiania, hvor han vil finde lindring for begge dele, ikke i en flom, men i en springflod af champagne.

II.

Hvis jeg var lovgiver, vilde jeg fraraade baade mig selv og mine kolleger at brænde fingrene paa spiritus. Den er en subtil vædske, som siver gjennem det snedigste net af lovparagrafer.

Et sagn fortæller, at hittedølerne i sin tid var betænkt paa at forlange luftleie af Eide og Birkeland, fordi de nye salpeterfabriker aad kvælstof af den luft, som stod i en lodret søile fra deres eiendomme og op til atmosfærens yderste grænser. Skulde indtægten af denne luftsoile ikke retmæssig tilfalde hver hittedøl, hvis jord luften gratis havde hvilet paa siden Arilds tid? Og kunde det ikke ogsaa være spørgsmaal om saadan luft ikke kunde tages igjen paa odel? Hvis hittedølerne havde truet med at stanse omsætningen af luften over sine gaarde, vilde de have handlet omtrent saa viselig som de lovgivere, der prøver at lukke landet for alkohol. Kan nogen sige, hvor den ikke strømmer ind, vil han sikkert have erfaret, at den overalt strømmer ud. Det lukkede land er tæt som en kurv. Ethvert menneske med interesse for sagen og nogen udholdenhed kan i by og paa land, i godt og ondt veir, nat eller dag, sommer og vinter skaffe sig at drikke, hvad han ønsker og hvad han i et hvilket som helst andet land (undtagen Amerika) kan drikke uden omsvøb. Sprittilvirkningen, som i andre lande er forbeholdt den store og kontrolerede producent, overtages i det lukkede land af tusener og atter tusener af villige og ukontrollerbare hænder. Hemmelighedsfuldheden gjør yrket til en yndet sport og udvikler som al anden sport raadsnarhed, dristighed, aandsnærværelse, udholdenhed og en række andre moralske egenskaber. Desuden faar selv den middelmaadige sprit en oplivende ekstrasmag af dette uforlignelige forbud, som gjør den uskyldigste nydelse til en udskeielse af rang. Satte man læns mændene til at passe paa, at ingen plukkede rognebær, vilde snart skogene renses for rognebær, og ingen vilde finde dem sure eller hængende for høit. Men

lovgiverne regner ikke med dette yderst enkle, psykologiske forhold. De indbilder sig at en i og for sig indifferent handling ved hjælp af en lovparagraf kan gøres til en forbrydelse. Men det kan den ikke, al den stund den svageste skygge af skyldfølelse mangler hos udøveren. Et normalt menneske føler sig hverken bedre eller ringere, om han skaffer sig sit brændevin ved sine egne penge eller sine egne hænders arbejde, selv om der sættes dødsstraf for en saadan husflid. Derimod vil, som alle ved, den øgede risiko give den i og for sig indifferente handling en tilsvarende øget tillokkelse.

Sydhavnsinsulanernes *tabu* henter sin kraft fra den metafysisk moralske overbevisning hos disse mennesker, at de med en indifferent handling kan krænke visse aander eller guddomme og bringe evindeligt ulykke over sig selv. Er havvand erklæret for en mands tabu, vil han heller dø end stikke en taa i sjøen. Er hamp hans tabu, vil han heller lade sig flaa levende end hænge sig i et hampetaug.

Uhyre meget vilde være vundet for afholdssagen i Norge, om nordmændene troede, at brændevin og rusdrik over 12 procent var ukrænkelig tabu. Men ikke engang totalafholdsmændene rager saa høit op i tro. Ak, de har meget at lære af hedningene! Den spanske syge reiste ifjor et skrig paa konjak udover by og bygd, saa regjeringen maatte slaa en streg over tabuet og bevilge en halv flaske af brændevinsdjæveiens yndlingsdrik til hver husstand. Jeg har ikke hørt, at nogen afholdsmand fornegtede sit usle kjød og foretrak helbredelse ved tro fremfor helbredelse ved konjak. Det er sørgelig, at afholdsfolket ikke har mere selvbeherskelse, men man maa regne med den nedslaaende kjendsgjerning, at det ikke er gaaet ind i afholdsbevidstheden, at det er en utilgivelig synd at nyde brændevin. Alle ilede de med at anskaffe den bevilgede halvflaske, og kanske de ogsaa nød den uden at fornemme noget indre oprør af skyldfølelse. Men da er det inkonsekvent at stemple og straffe den som forbryder, der heller ikke gjør noget værre end at sætte sig ud over det almindelige brændevinstabu.

III.

Da modstanderne af forbud ifjor gik med paa at deltage i folkeafstemingen, gjorde de en ting, som de har god grund til at angre. Ikke fordi de tabte, men fordi de svigtede ideen om personlig frihed. De indrømmede et flertals ret til at bestemme noget, der ikke vedkommer flertallet: hvad den enkelte borger skal faa lov til at drikke. Hvad jeg skal drikke eller hvad jeg

skal tro, det rager intet flertal . . . Det rager ingen andre end mig selv.

Sæt, at et pietistisk parti følte sig mægtig nok til at gjøre et politisk fremstød med en ny helligdagslovgivning. Sligt har forekommet. Det pietistiske lovforslag skulde altsaa, Gud ved efter hvilken forfatningsbestemmelse, underkastes folkeafstemning. Det krævede, f. eks. bøder eller fængselsstraf for den, som hug ved eller skrev en avisartikel om søndagen. Jeg vilde saalidt deltage i en slig folkeafstemning, som jeg deltog i forbudsafstemningen. Fordi jeg, enten jeg stemte for eller imod forslaget, i realiteten anerkjendte et flertals ret til at bestemme, hvordan jeg skal anvende min søndag.

Modstanderne af forbudsloven begik en ubesindighed ved i det hele taget at stemme. De kunde ligesaa gjerne stemme om nordmænds ret til at bære næsen mellem begge øine. Om flertallet i Norge formener mig brændevin eller om det forlanger lov for tibarnsystemet eller kræver politiforordning mod den første kjærlighed, det kommer for mig paa ét ud. Slige meningsudtalelser af folkeflertallet kan være kuriøse, men flertallet maa gunstigst undskylde, at jeg ikke finder dem forpligtende.

Det er paa tide, at vi nordmænd begynder at le lidt af lovene. Ikke af alle, gudbevares, men af de 99 procent. Og ikke bare i smug, men offentlig. Lovgiverne turde omsider blive opmerkemme paa, at munterheden i landet tillod sig at leve paa offentlig bekostning, paa offentlige mænds bekostning. Den vilde faa sit rigelige udkomme.

IV.

Det amerikanske forbud er naturligvis for forbudsfolket et lysende eksempel. De ædle amerikanere har bestandig været besjælet af en høi idealitet. Jeg henviser til den ikke helt ubekjendte historie om George Washington og æbletræet.

Nu har dette mægtige og frie land banlyst alkoholen, saa en flaske whisky er ligesaa usikker og efterstræbt mellem San Francisco og New York som en coyote paa prærien. Da maa vi vel ogsaa i dette lille oversigtlige land kunne overkomme at gjøre en whiskyflaske til et sjældent jagttrofæ.

Nu er det ganske vist en hemmelighed for norsk-amerikanere og andre naive sjæle, men den er røbet i England og ikke modsagt af kompetente amerikanere, at det amerikanske forbud er en kjæmpesvindel, som alene Wilson og enkelte dameklubber i Boston tager høitidelig. Den

agitation, som forberedte forbudsloven, kostede millioner og atter millioner, men den ring af kapitalister, som finansierede agitationen, købte ogsaa op alle salooner mellem Stillehavet og Atlanten. De dannede en trust, som i tidens fylde vil lempe sig efter forholdene og afsløre sig som en saloontrust, naar en ny mægtig agitation, understøttet af nye millioner, utallige skandaler og en umaadelig smugtrafik faar forbudsloven ophævet. Oljekonger og staalkonger vil kunne blegne af misundelse ved tanken paa saloonkongernes eller skal vi kalde dem brændevinsfyrsternes gyldne fremtid. De, som da ikke selv er med og har fingrene ude efter de mange milliarder.

*

I det lille lukkede land lever den gamle brændevinsdævel sit uglade liv. Han er udestængt fra kaféerne, han kommer til nød i smaa, strengt private cirkler. Men det hænder, at han maa tage sin tilflugt til kjeldere og mørkelofter. Hvordan fordriver han tiden? Hvad trøster han sig med de lange vinteraftener? Lægger han kabaler? Nei, han har ikke tid. Han har kastet sig over videnskaben. Med smaa midler og et ufuldkomment laboratorieudstyr. Han eksperimenterer med sukkergjæringer i blikbøtter og afskjæringer; han pusler med kaffekjeler og glasrør og gummislanger; i værste fald lemper han sig frem med lampeglas og fragmenter af kasserede klystersprøiter. Kemien er i nød.

Brændevinsdævelen har en stor trøst: Forfulgt som han er af autoriteterne, hevner han sig ved at snyde staten for millioner om aaret. Han er mod al ret og billighed fritaget for skat. Det lukkede land er vel regjeret.

Hvad har fanden at bestille! sukker taarepersen i Barselstuen. Ja, hvad har fanden ikke at bestille!